

The Influence of Women's Organized-State Activity on The Cultural, Social and Cultural Status of Dashtestan County Were Based on New Documents (1965-1979)

Parvaneh Shahrokhmoghadam^{*}, Habibollah Saeedinia^{}**

Elham Malekzadeh^{*}, Hamid Asadpor^{****}**

Abstract

With the formation of the supreme council of women's councils in 1338, all female societies were covered by the council. In Dashtestan County, the supreme council began working in 1965. After the dissolution of the council, the Borazjan women's organization was established in 1971 and was transferred to the osce all facilities of the supreme council. Abstract the present research question is to investigate and explain the activities of the supreme council and womens organization in the period of 1979 - 1979. In this study, we have tried to answer the main question by using descriptive - analytical method and using the main sources of library, archival records and oral history, which has an impact on the cultural, social and cultural status of women?

the results of the study show that organised - law and women's organizations by organising literacy classes , training classes , legal and family counseling have led

* Department of History, Faculty of Literature and Humanities, Tehran University, Bushehr, Iran, parishahrokhmoghadam@gmail.com

** Department of History, Faculty of Literature and Humanities, Tehran University, Bushehr, Iran (Corresponding Author), h_saeedinia@yahoo.com

*** Faculty of Humanities and Cultural Studies, malekzadeh.elham092@gmail.com

**** Department of History, Faculty of Literature and Humanities, Tehran University, Bushehr, Iran, asadpor@pgu.ac.ir

Date received: 2021/05/06, Date of acceptance: 2021/08/03

Copyright © 2010, IHCS (Institute for Humanities and Cultural Studies). This is an Open Access article. This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

۱۷۰ جستارهای تاریخی، سال ۱۲، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۴۰۰

them to improve their status and enhance their cultural , social and cultural status by placing public opinion on their cultural and cultural attitudes .

Keywords: The Supreme Council of Women, The Women's Organization, Women Dashtestan, Local Committees, Family Welfare Centres.

تأثیر فعالیتهای سازمان یافته دولتی زنان در جایگاه فرهنگی - اجتماعی زنان شهرستان دشتستان براساس اسناد نویافته داخلی (۱۳۴۴-۱۳۵۷ش)

پروانه شاهرخ مقدم*

حبيب‌الله سعیدی‌نیا**، الهام ملک‌زاده***، حمید اسدپور****

چکیده

با تشکیل شورای عالی زنان ایران در سال ۱۳۳۸ش، همه جمعیت‌های زنان تحت پوشش آن شورا قرار گرفت. در شهرستان دشتستان نیز شورای عالی از ۱۳۴۴ش شروع به کار کرد. بعد از انحلال آن شورا، سازمان زنان برازجان در سال ۱۳۴۹ش تشکیل و کلیه امکانات شورای عالی به این سازمان منتقل شد. مسئله پژوهش حاضر بررسی و تبیین فعالیتهای شورای عالی و سازمان زنان دشتستان در فاصله زمانی سال‌های ۱۳۴۴ تا ۱۳۵۷ش است. در این پژوهش، تلاش شده است تا با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی و با بهره‌گیری از منابع اصلی کتابخانه‌ای، اسناد آرشیوی، و تاریخ شفاهی به این پرسش اصلی پاسخ داده شود که فعالیتهای شورای عالی و سازمان زنان چه تأثیری در جایگاه فرهنگی - اجتماعی زنان دشتستان داشته است؟

* گروه تاریخ، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه خلیج فارس، بوشهر، ایران
parishahrokhmoghadam@gmail.com

** دانشیار گروه تاریخ، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه خلیج فارس، بوشهر، ایران
(نویسنده مسئول)، h_saeedinia@yahoo.com

*** دانشیار و هیئت علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
malekzadeh.elham092@gmail.com

**** استادیار گروه تاریخ، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه خلیج فارس، بوشهر، ایران
asadpor@pgu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۳/۲۷، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۶/۱۹

دستاوردهای پژوهش نشان می‌دهد که فعالیت‌های سازمان‌یافته شورای عالی و سازمان زنان از طریق برگزاری کلاس‌های سوادآموزی، برپایی کلاس‌های آموزش حرفه‌ای، و انجام جلسات مشاوره حقوقی و خانوادگی موجب شدند تا با تحت‌تأثیر قراردادن افکار عمومی زنان منطقه دشتستان و تحول در نگرش فرهنگی و رفتاری آنان، موقعیت آنان را بهبود و جایگاه فرهنگی-اجتماعی‌شان را ارتقا بخشند.

کلیدواژه‌ها: شورای عالی زنان، سازمان زنان، زنان دشتستان، کمیته‌های محلی، مراکز رفاه خانواده.

۱. مقدمه

باتوجه به شرایط مناسب فعالیت زنان در زمینه‌های مختلف اجتماعی و سیاسی متأثر از تحولات جهانی در دوره محمدرضا پهلوی، زنان توانستند به اقداماتی دست بزنند که از آن جمله دست‌یابی به مجوز تأسیس سازمان‌هایی را به‌همراه داشت که البته اغلب تحت نظارت مستقیم دولت قرار داشتند. در رأس این سازمان‌ها در تهران «شورای عالی زنان ایران» بود که از ائتلاف همه جمعیت‌های فعال زنان در سال ۱۳۳۸ش/ ۱۹۵۹ تشکیل شد و به مدت هفت سال (۱۳۳۸-۱۳۴۵ش/ ۱۹۵۹-۱۹۶۶) فعالیت‌های مختلفی به‌ویژه در زمینه‌های مدنی، فرهنگی، و سیاسی در جهت اهداف دولت انجام داد.

از اواخر سال ۱۳۴۴ش/ ۱۹۶۵، زمزمه‌های مخالفت با ارکان شورای عالی زنان از درون کادر اداری شورای عالی برخاست. سرانجام، این نهاد دولتی به‌علت ناکارایی ارکان اجرایی و تسلط نظام سنتی در سال ۱۳۴۵ش/ ۱۹۶۶ منحل شد. مدت کوتاهی پس از انحلال شورای عالی جمعیت‌های زنان «سازمان زنان ایران» با امکانات مالی و انسانی بیشتری جای‌گزین آن شد. هدف این سازمان، براساس آخرین اساس‌نامه آن (۱۳۵۴ش/ ۱۹۷۵)، بالابردن دانش سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی زنان بود.

شورای عالی جمعیت‌های زنان و پس‌از آن سازمان زنان ایران در مناطق مختلف ایران شروع به فعالیت کردند. یکی از آن مناطق شهرستان دشتستان با مرکزیت برازجان بود. قبل از تأسیس شورای عالی و سازمان زنان، بافت اجتماعی جامعه زنان برازجان همانند سایر نقاط ایران کاملاً سنتی بود و زنان از محدودیت‌های مختلفی رنج می‌بردند. اغلب آنان بی‌سواد و مشغول امور خانه‌داری بودند. بیش‌ترین فعالیت آنان علاوه بر خانه‌داری کمک به خانواده در امور کشاورزی و باغ‌داری بود و به‌ندرت در ادارات دولتی مشغول به کار بودند.

تأثیر فعالیت‌های سازمان‌یافته دولتی زنان ... (پروانه شاهرخ مقدم و دیگران) ۱۷۳

از لحاظ بهداشت و درمان نیز شرایط مناسبی نداشتند. لذا زمینه‌های اجتماعی و اقتصادی لازم برای فعالیت سازمان‌هایی چون شورای عالی و سازمان زنان، که مهم‌ترین هدفشان مبارزه با بی‌سوادی و گسترش آگاهی زنان بود، فراهم بود.

از جمله شعب شورای عالی جمعیت‌های زنان می‌توان به «کمیته محلی شورای عالی زنان برازجان» اشاره کرد که در تاریخ سی‌ام بهمن ۱۳۴۴ در شهرستان دشتستان و با حضور نماینده شورای عالی جمعیت‌های زنان ایران تشکیل شد. مهم‌ترین هدف این کمیته مبارزه با بی‌سوادی بود، اما با جای‌گزینی سازمان زنان ایران به جای شورای عالی جمعیت‌های زنان به طبع کمیته محلی برازجان نیز به سازمان زنان برازجان تبدیل شد که با تمرکز بر مبارزه با بی‌سوادی و با هدف رشد فرهنگی زنان این منطقه به وجود آمد. با وجود نخستین نامه وزارت کشور به سازمان زنان برازجان به تاریخ نهم آبان ۱۳۴۵، به دلیل فقدان فضای مناسب کاری، فعالیت رسمی این شعبه تا نیمه اول سال ۱۳۴۹ ش به تعویق افتاد. هدف پژوهش حاضر بررسی روند شکل‌گیری و فعالیت‌های اجتماعی- فرهنگی کمیته محلی شورای عالی و سپس سازمان زنان برازجان و تأثیر فعالیت‌های مزبور در رشد و ارتقای فرهنگی زنان این منطقه است. پرسش پژوهش حاضر این است که فعالیت‌های شورای عالی و سازمان زنان چه تأثیری در جایگاه فرهنگی- اجتماعی زنان دشتستان داشته است؟ هم‌چنین، پژوهش حاضر بر این فرض مبتنی است که با این‌که فعالیت‌های شورای عالی و سازمان زنان برازجان کاملاً هدایت‌شده و دولتی بودند، اما موجب رشد آگاهی و ارتقای جایگاه فرهنگی- اجتماعی زنان این منطقه شدند.

درباره فعالیت‌های زنان در شهرستان دشتستان از جمله چگونگی شکل‌گیری شورای عالی زنان و بعدازآن تشکیل سازمان زنان برازجان در این شهرستان و فعالیت‌های فرهنگی- اجتماعی آن‌ها تاکنون هیچ‌گونه کار علمی مستقلی صورت نگرفته است، اما به صورت کلی و به عنوان مقدمه‌ای در مورد چگونگی به وجود آمدن و فعالیت‌های شورای عالی زنان و بعدازآن سازمان زنان ایران در گزارش هیئت مأمور بر مطالعه شورای عالی جمعیت‌های زنان ایران (که در خرداد ۱۳۴۵ در گزارشی سی‌صد صفحه‌ای در مورد اشکالات این شورا چاپ شد) گزارش‌های سالانه و گزارش‌های هفتگی بولتن خبری سازمان زنان اشاراتی شده است.

هم‌چنین، در کتاب‌های مربوط به فعالیت‌های زنان ایران هم‌چون *کانون بانوان* نوشته مریم فتحی، *سنتور* نوشته نوشین احمدی خراسانی و پروین اردلان، و *جنبش حقوق زنان*

در ایران (طغیان، افول، و سرکوب از ۱۲۸۰ ق تا انقلاب ۵۷ ش) نوشته الیز ساناساریان به صورت کلی به چگونگی شکل‌گیری و ذکر فعالیت‌های شورای عالی زنان و سازمان زنان ایران پرداخته شده است. کتاب *سازمان زنان ایران* نوشته حمیرا رنجبر عمرانی، که توسط مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران در سال ۱۳۸۵ ش / ۲۰۰۶ به چاپ رسیده، تنها اثری است که در زمینه فعالیت‌ها و تشکیلات شورای عالی زنان و سازمان زنان ایران به صورت اختصاصی نوشته شده است. هم‌چنین، مهناز افخمی دبیرکل سازمان زنان ایران در دو اثر «انقلاب مسالمت‌آمیز: مروری بر فعالیت‌ها و دستاوردهای سازمان زنان ایران (۱۳۴۳-۱۳۵۷)» که در تابستان ۱۳۷۶ ش / ۱۹۹۷ در شماره ۵۹ مجله *ایران‌نامه* به چاپ رسیده و کتاب *جامعه، دولت، و جنبش زنان ایران* با ذکر چگونگی تشکیل، فعالیت‌های گوناگون، و تشکیلات سازمان زنان ایران به ذکر جزئیات بیش‌تری در رابطه با این سازمان پرداخته است.

در قسمتی از مقاله «سازمان‌های زنان در ایران عصر پهلوی» که توسط محمدحسین حافظیان در فصل‌نامه *مطالعات سیاسی* در زمستان ۱۳۸۷ ش / ۲۰۰۸ چاپ شده نیز به معرفی کلی از سازمان زنان، تشکیلات، اقدامات، و نارسایی‌های این سازمان پرداخته شده است. هم‌چنین، دو پایان‌نامه *سازمان زنان کردستان و بررسی عملکرد سازمان زنان استان کرمان با تکیه بر اسناد ۱۳۴۵-۱۳۵۷ ش*، در مقطع کارشناسی ارشد، را به ترتیب زهرا براتی در سال ۱۳۹۷ ش / ۲۰۱۸ در دانشگاه الزهرا و مینا پورامیری در دانشگاه شهید باهنر کرمان در سال ۱۳۹۸ ش / ۲۰۱۹ دفاع کرده‌اند که به ذکر فعالیت‌های این سازمان در استان کردستان و استان کرمان پرداخته‌اند. جدیدترین پژوهش درمورد سازمان زنان مقاله «عملکرد سازمان زنان ایران: مطالعه موردی استان بوشهر (۱۳۴۵-۱۳۵۷ ش)» از الهام ملک‌زاده، طیبه ادیسی، و فاطمه حسین‌پور است که در زمستان ۱۳۹۹ ش / ۲۰۲۰ در شماره ۲۵ مجله *تاریخ‌نامه ایران بعد از اسلام* به چاپ رسیده و در آن به چگونگی شکل‌گیری سازمان زنان بوشهر و عملکرد آن به صورت کلی پرداخته شده است.

۲. شکل‌گیری ساختار شورای عالی جمعیت‌های زنان ایران

در اوایل دهه ۱۳۳۰ ش، شماری از زنان تحصیل‌کرده، که هر سال به تعداد آنان افزوده می‌شد، متأثر از وضع نامطلوب زنان در ایران و آگاه به پیشرفت‌های آنان در سایر کشورها به تشکیل سازمان‌ها و جمعیت‌های مختلفی دست زدند. هدف اصلی بیش‌تر این سازمان‌ها و جمعیت‌ها گسترش آموزش در بین زنان و کسب حق رأی برای آنان بود. این جمعیت‌ها

تأثیر فعالیت‌های سازمان‌یافته دولتی زنان ... (پروانه شاهرخ مقدم و دیگران) ۱۷۵

به‌طور متفوق کار می‌کردند، هیئت‌مدیره خودشان را داشتند، هرکدام در زمینه فعالیت‌های خودشان پیش می‌رفتند، و منابع مالی‌شان مربوط به آن کمک‌هایی بود که می‌توانستند برای کارهای خودشان جمع‌آوری کنند (افخمی ۱۳۷۶: ۳۹۱).

در مهر ۱۳۳۵، سازمان‌های زنان در قالب شورای همکاری جمعیت‌های بانوان ایران برای «ایجاد همکاری و اشتراک مساعی میان جمعیت‌های مختلف زنان» گرد آمدند تا فعالیت‌های خود را در جهت اهدافشان هماهنگ کنند. این شورا در سال ۱۳۳۶ش طی ملاقاتی رسمی با شاه فهرست خواسته‌های یازده‌ماده‌ای خود را ارائه کرد که شامل «اعطای حق رأی به زنان در انتخابات مجلس شورا و سنا» می‌شد (فتحی ۱۳۸۳: ۱۷۰). با این دیدار، مسئله حق رأی زنان به دربار کشیده شد.

این جمعیت‌های زنان بالأخره به این نتیجه رسیدند که از طریق تشکل و تجمع عمیق‌تر و با آگاهی‌ای که از آن راه پیش می‌آمد، در زمینه گرفتن حقوق زنان و پیشرفت وضع زن در اجتماع اقدام کنند. در ضمن آن‌ها به این نتیجه رسیدند که در حالت معمولی و بدون تجدیدنظر در روش تشکل و برنامه‌ریزی قدرتی به‌دست نخواهند آورد. بنابراین، تصمیم گرفتند ترتیبی دهند که یک راه‌حل کارآمدتری برای فعالیت‌های زنان پیدا شود (کارنام سازمان زنان ۱۳۵۶: ۲).

سرانجام، رهبران این گروه‌ها بر آن شدند تا از اشرف پهلوی بخواهند که از نهضت زنان حمایت کند. وی نیز از کمیته‌ای متشکل از ۵۱ نفر نمایندگان گروه‌ها خواست که طرحی را برای تقویت این نهضت و نحوه گسترش فعالیت‌هایشان ارائه دهد. افراد این گروه به تکلیف خود عمل کردند و مذاکرات این کمیته به تشکیل «شورای عالی زنان ایران» منجر شد که در نیمه اردیبهشت سال ۱۳۳۸ با عضویت هجده سازمان مختلف زنان با هدف مبارزه با بی‌سوادی به‌وجود آمد (پیرنیا ۱۳۷۴: ۱۱۳).

در ۲۸ آذر ۱۳۳۹، اولین تغییر در اساس‌نامه شورا ایجاد شد و شورای عالی زنان به «شورای عالی جمعیت‌های زنان ایران» تغییر نام داد. به‌نظر می‌رسد این امر تا حدودی نتیجه مستقیم تقاضای جمعیت‌ها بود که خواستار همکاری فعال با این شورا برای تقویت بیشتر جمعیت‌ها و با در نظر گرفتن حفظ استقلال آن‌ها بود (احمدی خراسانی و اردلان ۱۳۸۲: ۴۷۱). این جمعیت‌ها عمدتاً به سه گروه تقسیم می‌شدند: ۱. اعضای که هدف صنفی و حرفه‌ای داشتند؛ ۲. اعضای که به‌منظور ارائه خدمات خیریه و بهداشتی و آموزش فعالیت می‌کردند؛ ۳. اعضای که اهداف سیاسی خود را دنبال می‌کردند و به‌دلیل آن‌که شورای عالی

پس از مدتی در خدمت سیاست‌های حکومت پهلوی قرار گرفت، این اعضا نیز فعال‌تر شدند (رنجبر عمرانی ۱۳۸۵: ۷۸).

با این‌که شورای عالی زنان در ابتدا هدف اصلی خود را مبارزه با بی‌سوادی زنان اعلام کرد، بعداً اهداف و عملکرد خود را گسترش داد و آنان را بدین شرح اعلام کرد: ایجاد مدارس حرفه‌ای برای دختران و زنان، کمک به بهبود وضع مادران و کودکان با کمک مؤسسات دولتی و غیردولتی، ارتقای سطح بهداشت عمومی، تشویق دختران دانش‌آموز به وسیله بورس‌های تحصیلی و برنامه‌های فرهنگی، راه‌نمایی حقوقی خانواده، مطالعه در وضع جوانان و بهبود وضع زنان در روستاها، و هم‌چنین بررسی و شناسایی نهادهایی که در جهت حضور بیشتر زنان می‌توانستند اقدام کنند. جمع‌آوری اطلاعات در زمینه‌های مختلف امور زنان از جمله چگونگی مبارزه با بی‌سوادی زنان و برنامه‌ریزی در این زمینه، شناسایی جمعیت‌های زنان در کشورهای دیگر، و چگونگی عملکرد آنان را می‌توان از مهم‌ترین وظایف شورای عالی جمعیت‌های زنان دانست (همان: ۸۶).

ایجاد زمینه‌های مناسب برای گرفتن حق رأی زنان و شرکت آنان در انتخابات را می‌توان مهم‌ترین اقدام شورای عالی زنان دانست. شورای عالی زنان، علاوه بر تبلیغات گسترده مطبوعاتی، تظاهرات گسترده‌ای متشکل از تمامی جمعیت‌های زنان ترتیب داد. هم‌چنین، این شورا سخن‌رانی‌هایی در محافل عمومی و مصاحبه‌های مطبوعاتی با موافقان و ذکر دلایل وجوب حضور زنان در انتخابات داشت (همان: ۸۴). در نهایت، به دلیل این پی‌گیری‌های شورای عالی زنان و جمعیت‌های مختلف مربوط به زنان و در اجرای دستور شاه، که لزوم مشارکت زنان را در انتخابات آینده مجلس اعلام کرده بود، هیئت دولت روز نهم اسفندماه ۱۳۴۱ حق مشارکت زنان را در انتخابات رسماً تصویب و اعلام کرد.

شورای عالی زنان پنج کمیسیون با اهداف و وظایف مشخص بدین قرار داشت: کمیسیون حقوقی برای رسیدگی به امور حقوقی خانواده‌ها؛ کمیسیون فرهنگی برای تهیه طرح مبارزه با بی‌سوادی برای دختران هفت تا پانزده‌ساله با همکاری وزارت فرهنگ؛ کمیسیون بین‌الملل برای ایجاد ارتباط بین شورای عالی زنان و جمعیت‌های زنان کشورهای دیگر به منظور تبادل اطلاعات درباره پیشرفت‌های زنان جهان، شرکت در امور سیاسی، اجتماعی، بین‌المللی، و شناساندن چهره زن ایرانی؛ کمیسیون روابط عمومی و تبلیغات و انتشارات برای برگزاری جشن‌ها، همکاری با رادیو و تلویزیون در تنظیم برنامه‌های سخن‌رانی، و مصاحبه به منظور اطلاع‌رسانی به عموم مردم در جهت شناساندن فعالیت‌های

تأثیر فعالیت‌های سازمان‌یافته دولتی زنان ... (پروانه شاهرخ مقدم و دیگران) ۱۷۷

شورای عالی زنان ایران؛ کمیسیون امور مالی به منظور بهبود وضع مالی شورا به هر وسیله ممکن (همان).

تعداد این کمیسیون‌ها در اساس‌نامه جدید شورا به هشت کمیسیون رسید. از جمله کمیسیون‌های جدید و اضافه‌شده کمیسیون شهرستان‌ها بود که «افتتاح شعبات شورای عالی در استان‌ها و شهرستان‌ها» مهم‌ترین وظیفه آن بود. این شعبات به نام «کمیته‌های محلی شورای عالی زنان ایران» نامیده می‌شدند (گزارش هیئت مأمور ۱۳۴۵: ۳۷).

کمیته‌های محلی شورای عالی جمعیت‌های زنان در استان‌ها و شهرستان‌ها در سال ۱۳۴۲ تشکیل شد. اولین کمیته در ۱۳ بهمن ۱۳۴۱ در اصفهان افتتاح شد. تا پایان اردیبهشت ۱۳۴۵، تعداد ۷۸ کمیته در مرکز استان‌ها، شهرستان‌ها، و فرمان‌داری‌های کل تأسیس شده بود (احمدی خراسانی و اردلان ۱۳۸۲: ۴۸۰).

در این کمیته‌ها، فقط افراد می‌توانستند عضویت داشته باشند و نه جمعیت‌ها. در هر کمیته بانوی استان‌دار وقت نایب‌رئیس اول کمیته بود و نایب‌رئیس دوم دو نفر دبیر (دبیر اول، دبیر دوم)، خزانه‌دار، حساب‌دار، سخن‌گو، و بازرس هر سال در مجمع عمومی انتخاب می‌شدند (آیین‌نامه کمیته‌های شورای عالی زنان ایران، ماده ۳-۵). در شهرستان‌ها نیز بانوی فرمان‌دار نایب‌رئیس اول کمیته بود. کمیته شهرستان مستقیم مربوط به کمیته استان بود و گزارش فعالیت‌های خود را مرتب به کمیته استان ارسال می‌کرد (آیین‌نامه کمیته‌های شورای عالی زنان ایران، ماده ۷). کمیته هر استان ماهی یکبار گزارش فعالیت‌های کمیته مرکزی و کمیته‌های شهرستان‌ها را به دبیرخانه شورای عالی جمعیت‌های زنان ارسال می‌کرد (آیین‌نامه کمیته‌های شورای عالی زنان ایران، ماده ۶-۸).

شرایط عضویت در کمیته‌های محلی شورای عالی جمعیت‌های زنان به این ترتیب بود:

۱. تابعیت ایران؛

۲. حداقل سن هجده سال؛

۳. صلاحیت اخلاقی و حسن شهرت؛

۴. پرداخت حق عضویت حداقل ماهی بیست ریال.

انتخابات سالانه کمیته در مجمع عمومی کمیته، که از همه اعضا تشکیل می‌شد، نیمه اول آبان‌ماه هر سال تجدید می‌شد. هم‌چنین، در صورت لزوم با تصمیم هیئت‌مدیره یا درخواست یک‌چهارم اعضا به‌طور فوق‌العاده تشکیل می‌شد (آیین‌نامه کمیته‌های شورای عالی زنان ایران، ماده ۹-۱۱).

وظایف مجمع عمومی کمیته‌های محلی، که با حضور دوسوم اعضا رسمیت داشت، عبارت بودند از:

۱. استماع گزارش هیئت‌مدیره کمیته و رسیدگی و تثبیت بیلان سالیانه انجمن و تصویب بودجه سال جاری؛

۲. اداره جلسات مجمع عمومی توسط هیئت‌مدیره و از قبل دادن برنامه جلسه در دسترس عموم؛

۳. انتخاب هیئت‌مدیره از طرف مجمع عمومی با رأی مخفی و اکثریت نسبی؛

۴. انتخاب یک نفر نایب‌رئیس دوم، دو نفر دبیر، یک نفر خزانه‌دار، یک نفر حساب‌دار، و یک نفر بازرس به‌عنوان هیئت‌مدیره کمیته (آیین‌نامه کمیته‌های شورای عالی زنان ایران، ماده ۱۲-۱۳).

مجمع عمومی، نواب رئیس، دبیران، خزانه‌دار، حساب‌دار، و سخن‌گوی کمیته‌های محلی نیز هرکدام طبق مفاد چهارده تا نوزده آیین‌نامه کمیته شورای عالی زنان وظایفی برعهده داشتند (آیین‌نامه کمیته‌های شورای عالی زنان ایران، ماده ۱۴-۱۹).

۳. کمیته محلی شورای عالی زنان شهرستان دشتستان (با مرکزیت برازجان)

پس از ظهور رضاشاه پهلوی در صحنه سیاست داخلی ایران که همراه با دگرگونی‌های سیاسی، اجتماعی، و فرهنگی عمیقی بود، روند جنبش زنان به‌خصوص در زمینه آموزش و تعلیم و تربیت شتاب بیش‌تری به‌خود گرفت. یکی از اولین اقدامات فرهنگی و آموزشی رضاشاه در این باره تأسیس و توسعه مدارس ابتدایی و متوسطه دولتی دختران در تهران و به‌خصوص شهرستان‌های ایران بود.

در همین جهت و متأثر از فضای موجود، اولین دبستان دخترانه شهرستان دشتستان به‌سبک نوین با نام «دبستان امید» در سال ۱۳۱۲ش تأسیس شد. با تأسیس این مدرسه مکتب‌خانه‌های سنتی مخصوص آموزش دختران نیز در مدرسه جدید ادغام شدند. در آغاز، به‌دلیل فقر فرهنگی و پایین بودن فرهنگ اجتماعی و وجود برخی باورها و پندارهای نادرست در باب منع تحصیل برای دختران و زنان، تنها هشت دانش‌آموز دختر در این مدرسه به‌تحصیل پرداختند. پس از چند سال تلاش و مبارزه برای تغییر فرهنگ عمومی و بی‌اثر کردن اقدامات خصمانه مخالفان تحصیل دختران و زنان، کم‌کم مردم دختران خود را

تأثیر فعالیت‌های سازمان‌یافته دولتی زنان ... (پروانه شاهرخ مقدم و دیگران) ۱۷۹

برای فراگیری علم و دانش نوین راهی این مدرسه کردند. نام این دبستان در بهمن‌ماه ۱۳۴۱ و در جریان انقلاب سفید به «دبستان ششم بهمن» تغییر یافت. دبستان ششم بهمن (امید) نه باب کلاس و ۳۷۷ نفر دانش‌آموز و از نظر وسایل ورزشی زمین والیبال، میز پینگ‌پنگ، سرسره، و مختصر وسایل طباشی و خیاطی نیز داشت (سال‌نامه اداره آموزش و پرورش برازجان ۱۳۴۴: ۳۶).

نخستین دبیرستان دخترانه برازجان نیز به نام «دبیرستان آزر» در سال ۱۳۴۱ش تأسیس شد. این دبیرستان در اولین سال تأسیس تنها شانزده نفر دانش‌آموز داشت. دبیرستان آزر تا سال ۱۳۴۹ش فقط دارای سیکل اول بود، اما از مهرماه ۱۳۴۹ سیکل دوم نیز با تأسیس رشته طبیعی در این مدرسه راه‌اندازی شد و دانش‌آموزان دختر امکان ادامه تحصیل تا دیپلم را در برازجان پیدا کردند. دبیرستان آزر کتاب‌خانه و آزمایشگاه مرکزی داشت و از آن‌جاکه این دبیرستان تنها دبیرستان دخترانه شهر بود، در همه تحولات اجتماعی و همایش‌های عمومی حضور فعال داشت. این دبیرستان دو نشریه پیک آزر و ندای آزر را منتشر می‌کرد که حاوی مطالب ادبی و اجتماعی بودند (آرچین و قاسمی ۱۳۸۹: ۸۶).

به‌موازات پیشرفت تعلیم و تربیت زنان در برازجان، آن‌ها هم‌چنین توانستند در چهارچوب جمعیت‌های خدماتی هم‌چون جمعیت جوانان «شیر و خورشید» و سازمان‌های گوناگون هم‌چون «سازمان ملی پیشاهنگی» کم‌کم دامنه فعالیت‌ها و حرکت‌های اجتماعی خود را توسعه دهند و به آن انتظام بخشند.

آغاز تحولات منسجم و سازمان‌یافته دولتی در زمینه زنان در شهرستان دشتستان به تشکیل شورای عالی جمعیت‌های زنان در این شهرستان بازمی‌گردد. همان‌طور که ذکر شد، این شورا در استان‌ها و شهرستان‌ها شعباتی با عنوان «کمیته‌های محلی شورای عالی جمعیت‌های زنان» داشت. هدف این کمیته‌ها در استان‌ها و شهرستان‌ها طبق آیین‌نامه بالابردن سطح فرهنگی و اجتماعی زنان و آشنا کردن آنان به وظایف ملی خود در استان‌ها و شهرستان‌ها بود. در شهرستان دشتستان نیز اگرچه نامه‌نگاری‌های مربوط به تشکیل کمیته محلی شورای عالی جمعیت‌های زنان دشتستان از نیمه دوم سال ۱۳۴۲ش آغاز شده بود، این کمیته تا اواخر سال ۱۳۴۴ش تشکیل نشد. اولین نامه در این زمینه از طرف وزیر کشور در تاریخ ۱۳۴۲/۹/۲ به فرمان‌داری کل دشتستان (برازجان) ارسال شده است. بعد از این نامه از طرف وزارت کشور، که در واقع برای آگاه‌ساختن فرمان‌داری کل دشتستان از وجود

شورای عالی زنان و چگونگی تشکیل دادن آن در مرکز استان‌ها و شهرستان‌ها بود، در نامه دیگری از طرف فرمانداری کل بنادر و جزایر خلیج فارس به فرمانداری دشتستان در تاریخ ۱۳۴۲/۱۰/۲۱ یک نسخه از آیین‌نامه مربوط به تشکیل کمیته‌های محلی شورای عالی زنان در شهرستان‌ها ارسال شد (ساکما، سند ۱۲۵۷۹۷-۲۹۳).

نامه‌نگاری‌ها برای تشکیل کمیته محلی در شهرستان دشتستان تا اواخر سال ۱۳۴۲ش ادامه داشت. در نهایت در سال ۱۳۴۴ش مجدداً در نامه‌ای از طرف وزیر کشور از استان‌داری و فرمانداری کل بنادر و جزایر خلیج فارس درخواست شد که به منظور اجرای اوامر ریاست عالی شورای عالی جمعیت‌های زنان ایران مقرر فرمایند فرمانداران و بخش‌داران در حوزه مأموریت خود برای پیشرفت امور با جمعیت‌های زنان همکاری‌های لازم را داشته باشند. به دنبال این درخواست، فرمانداری کل بنادر و جزایر خلیج فارس نیز طی نامه‌ای از فرمانداری دشتستان درخواست کرد که کمیته محلی شورای عالی زنان برابر آیین‌نامه تشکیل شود (همان).

در نهایت، با حضور نماینده جمعیت شورای عالی زنان مرکز (خانم مقتدی) برای تشکیل شورای عالی زنان برازجان روز شنبه ۱۳۴۴/۱۱/۳۰، برحسب دعوت فرمانداری دشتستان، جلسه‌ای با حضور عده‌ای از بانوان به منظور انتخاب هیئت‌رئیس شورای عالی زنان در شهرستان برازجان در فرمانداری تشکیل شد. در این جلسه، از بانوان علاقه‌مند دعوت به عمل آمد تا در تشکیل و انتخاب اعضا برای شورا اقدام کنند. سپس، برای استحضار پیش‌تر خانم‌ها مواد اساس‌نامه قرائت شد. خانم‌های حاضر در جلسه از این اقدام استقبال و آمادگی خود را برای تشکیل شورا اعلام کردند. سپس، برای انتخاب هیئت‌رئیس به اخذ رأی مبادرت ورزیدند که در نتیجه افراد زیر انتخاب شدند:

معصومه عرب‌پور به‌سمت نائب‌رئیس اول، ملکی فهیمی به‌سمت نائب‌رئیس دوم، آرزو سیاح به‌سمت دبیر، ناهید امیدوار به‌سمت خزانه‌دار و حساب‌دار، زینب امداد به‌سمت بازرس، پریدخت رهگذر به‌سمت سخن‌گو، و فاطمه بیگم کازرونی، کی‌بانو محمدیان، حشمت پرهیزگار، مکیه رهسپار، اکرم‌السادات رضوی، مریم ظهوری، و پوران دریاگه به‌عنوان عضو انتخاب شدند. هم‌چنین، در این جلسه مقرر شد در انتخاب رئیس و دبیر برای هریک از کمیته‌ها اقدام کنند، مرتب به تشکیل جلسه مبادرت ورزند، و به وظایف قانونی خود عمل کنند و جلسه شورای عالی زنان تا انتخاب مکان مناسب در فرمانداری برازجان تشکیل شد (ساکما، سند ۱۲۵۷۹۷-۲۹۳).

بعد از این جلسه کمیته محلی شورای عالی زنان دشتستان یک نسخه از صورت جلسه را برای شورای عالی جمعیت‌های زنان در مرکز ارسال کرد که عفت سمیعیان، مدیرعامل شورای عالی جمعیت‌های زنان، در پاسخ به نامه محسنی، فرمان‌دار دشتستان، اعلام کرد که طبق آیین‌نامه شورای عالی جمعیت‌های زنان ایران در انتخاب شعب شورای عالی استان‌ها و شهرستان‌ها، نائب اول انتصابی و خانم استان‌دار یا فرمان‌دار همان محل به این سمت منصوب و بقیه اعضای هیئت‌مدیره به اکثریت آرا انتخاب می‌شود (همان).

معصومه عرب‌پور نیز، که در اولین جلسه تشکیل شورای عالی زنان برازجان به سمت نائب‌رئیس اول شورای عالی زنان برازجان انتخاب شده بود، در اولین نامه خود به شورای عالی جمعیت‌های زنان ایران آمادگی خود را برای تحقق بخشیدن به آرمان‌های ملی و اهداف فرهنگی مدنظر شورای عالی جمعیت زنان ایران اعلام کرد (همان).

با تشکیل کمیته محلی شورای عالی زنان شهرستان برازجان، فرمان‌داری کل بنادر و جزایر خلیج فارس برای آشنایی بیشتر اعضای آن با فعالیت‌های فرهنگی-اجتماعی یک جلد کتاب راه‌نمای مؤسسات اجتماعی و خیریه را، که به زبان فارسی چاپ و از طرف کلوب بین‌المللی زنان در ایران انتشار یافته بود، به منظور استفاده از مندرجات آن برای این کمیته ارسال کرد (همان).

اولین جلسه هیئت‌مدیره کمیته محلی شورای عالی زنان برازجان در تاریخ شنبه هفتم خردادماه سال ۱۳۴۵ در محل جمعیت شیروخورشید برازجان تشکیل شد. در این جلسه، که از فرمان‌دار دشتستان نیز برای تبادل نظر دعوت به عمل آمده بود، شمسی عبدالنبی زاده به عنوان نائب‌رئیس اول، ناهید امیدوار به عنوان خزانه‌دار شورا، زرین تاج سیاح به عنوان دبیر شورا، پریدخت رهگذر به عنوان سخن‌گوی شورا، و اکرم‌السادات رضوی به عنوان حساب‌دار شورا حضور داشتند و درخصوص پیشرفت امور جاری و افزایش اعضا مذاکرات لازم به عمل آمد. هم‌چنین، پس از تبادل نظر، قبض رسید عضویت بانوانی که حق عضویت پرداخته بودند صادر شد و کارت حساب جاری کمیته تنظیم شد (همان).

از آن‌جاکه بهبود وضعیت فرهنگی زنان در شهرستان‌ها و روستاها، به‌ویژه در زمینه سواد و تعلیم و تربیت، از اهداف مهم شورای عالی جمعیت‌های زنان بود، مدیرعامل وقت شورای عالی جمعیت‌های زنان با ارسال نامه‌ای به کمیته محلی شورای عالی زنان شهرستان برازجان بر این موضوع تأکید کرد و از آنان خواست تا برای حل مشکل تهیه نوشت افزار و وسایل ضروری برای حضور در مدرسه از قبیل روپوش و غیره برای دختران و زنان روستایی اقدام

کنند. وی هم‌چنین تأکید کرد اعضای کمیته هدایا و وسایلی را که تهیه می‌کنند، شخصاً به روستاهای نزدیک و حوالی و حومه برسانند و با زنان روستایی مستقیم تماس بگیرند تا از این طریق موجبات تشویق سپاهیان دانش در جهت آموزش سواد به این زنان روستایی نیز فراهم شود (همان).

بدین منظور، کمیته محلی شورای عالی زنان برازجان به برگزاری کلاس‌های سوادآموزی و ثبت‌نام از زنانی که مشتاق شرکت در این کلاس‌ها بودند مبادرت کرد (ساکما، سند ۵۹۹۶۲-۲۹۳). مهم‌ترین هدف کمیته محلی زنان برازجان از برگزاری این کلاس‌ها آموزش سواد به زنان و دختران در جهت ارتقای سطح فرهنگی زنان این منطقه و تشویق دختران دانش‌آموز به شرکت در برنامه‌های فرهنگی به‌منظور افزایش مشارکت فرهنگی آن‌ها در جامعه بود. آشنایی با بهداشت عمومی، راه‌نمایی حقوقی خانواده‌ها، و آموزش امور خانه‌داری مانند آش‌پزی و خیاطی به زنان منطقه از اهداف دیگر کمیته از برگزاری این کلاس‌ها بود (ساکما، سند ۱۹۱۳-۲۷۵).

بیش‌تر از چند ماه از آغاز به کار کمیته محلی شورای عالی زنان شهرستان دشتستان نگذشته بود که در روز دوشنبه هجدهم مهرماه ۱۳۴۵ با حضور اشرف پهلوی و با شرکت هیئت مؤسس، رؤسا، و نمایندگان جمعیت‌ها، و هیئت عامل شورای عالی جمعیت‌های زنان ایران در مرکز جلسه‌ای برگزار شد و طی آن تصمیم بر آن شد که سازمان زنان ایران جای‌گزین شورای عالی جمعیت‌های زنان شود. به‌دنبال این تصمیم در شهرستان دشتستان نیز همه کادر کمیته محلی شورای عالی جمعیت‌های زنان به شعبه «سازمان زنان برازجان» انتقال داده شدند و این کمیته نیز به «سازمان زنان برازجان» تغییر نام داد (ساکما، سند ۱۲۵۷۹۷-۲۹۳).

۴. تشکیل سازمان زنان برازجان

نامه‌نگاری‌های مربوط به تشکیل سازمان زنان در برازجان از آبان سال ۱۳۴۷ به‌صورت جدی شروع شد. اولین نامه مربوط به هما‌روحي، دبیرکل سازمان زنان ایران، خطاب به فرمان‌دار شهرستان دشتستان است که در این نامه اعلام کرده است:

از آن‌جاکه این سازمان اقدام به تشکیل شعب سازمان زنان در شهرستان‌ها نموده تا زنان شهرستانی بتوانند بیش‌ازپیش در فعالیت‌های فرهنگی - اجتماعی شرکت کرده و در

تأثیر فعالیت‌های سازمان‌یافته دولتی زنان ... (پروانه شاهرخ مقدم و دیگران) ۱۸۳

اجرای منشور انقلاب سفید و برنامه‌های رفاهی مملکت ثمربخش باشند، ضمن ارسال یک نسخه از اساس‌نامه سازمان زنان، یک نسخه از آیین‌نامه تشکیل شعب، و یک نسخه از آیین‌نامه گروه‌های اجرایی خواهش‌مند است، ضمن فراهم‌آوردن موجبات تشکیل شعبه سازمان زنان در آن شهرستان، آمادگی بانوان را جهت انجام انتخابات شعبه سازمان زنان برازجان به دبیرخانه مرکزی اطلاع دهند تا نماینده این سازمان برای تشریح هدف‌ها و برنامه‌های سازمان زنان و نظارت بر اجرای انتخابات به آن شهرستان اعزام گردد (ساکما، سند ۱۲۵۷۹۷-۲۹۳).

بعد از ارسال این نامه، مرعشی (کفیل فرمان‌داری دشتستان) برای عده‌ای از همسران مسئولان اداره‌های مختلف دولتی، مدیران، و معلمان مدارس دعوت‌نامه فرستاد و از آن‌ها درخواست کرد برای پاره‌ای مذاکرات لازم درمورد تشکیل شعبه سازمان زنان در برازجان در ساعت یازده صبح روز یکشنبه یکم دی‌ماه ۱۳۴۷ در سالن فرمان‌داری حضور به‌هم رسانند (همان).

این جلسه در ساعت مقرر با حضور عده‌ای از بانوان در فرمان‌داری برازجان تشکیل شد و پس از بیانات فرمان‌دار درمورد هدف از دعوت و تشکیل جلسه، بانوان حاضر در جلسه آمادگی خود را برای تشکیل شعبه سازمان زنان در شهرستان برازجان اعلام کردند. سپس، در تاریخ ۱۳۴۷/۱۰/۵، فرمان‌داری برازجان جلسه دیگری با شرکت بانوان بیش‌تری در دفتر فرمان‌داری تشکیل داد که طی آن، آیین‌نامه تشکیل شعب سازمان زنان در شهرستان‌ها قرائت شد و از حاضران در جلسه خواسته شد تمایل خود را درمورد تشکیل شعبه و عضویت در آن اعلام کنند. کلیه حاضران از این امر استقبال کردند (همان).

بعد از ارسال صورت‌جلسه هر دوی این جلسات از طرف فرمان‌داری دشتستان به سازمان زنان ایران، درنهایت به تاریخ ۱۳۴۷/۱۰/۱۴ در نامه‌ای از طرف هما‌روحي به سازمان زنان بوشهر درخواست اعزام نماینده برای تشکیل سازمان زنان شهرستان دشتستان، نظارت در انتخابات شورای آن شعبه، و مطلع کردن دبیرخانه مرکز از نتیجه اقدامات خود داده شد (همان).

بعد از این درخواست، مشاور و ناظر عالی سازمان زنان بوشهر خانم نظربرادر در نامه‌ای به سازمان زنان برازجان درخواست کرد که در صورت فراهم‌شدن مقدمات تشکیل سازمان زنان در آن شهرستان آمادگی خود را اعلام دارند تا نماینده برای اجرای انتخابات فرستاده شود. به همین منظور، هورآسا شکوه (معاون سازمان زنان ایران در امور شهرستان‌ها) برای

سازمان زنان بوشهر برای اطلاع و اقدام به انتخابات سازمان زنان برازجان یک نسخه آیین‌نامه انتخابات شهرستان، یک نسخه آیین‌نامه بخش و روستا، و یک جلد اساس‌نامه را ارسال کرد (همان).

در نهایت فرمان‌دار دشتستان، طی دعوت‌نامه‌هایی از بانوانی که قبلاً در جلسه‌ای حضور داشتند که برای تشکیل سازمان زنان برازجان تشکیل شده بود و آمادگی خود را برای همکاری با این سازمان در صورت تشکیل اعلام کرده بودند، درخواست کرد تا آمادگی خود را برای ثبت‌نام در سازمان زنان شهرستان برازجان کتبی اعلام کنند تا به تشکیل سازمان مزبور طبق مقررات اقدام شود. در پاسخ به این دعوت‌نامه پریدخت رهگذر، احترام غلامی، رباب وثوقی، فاطمه اتابک‌زاده، خانم قاضی‌زاده (آموزگار دبستان مجاهد برازجان)، سیده‌زینب فاطمی، بمونجان کیانی، شریعت حاجیان (آموزگار دبستان مجاهد)، فاطمه نجفیان (آموزگار دبستان مجاهد)، و کی‌بانو محمدیان آمادگی خود را به‌منظور شرکت و عضویت در سازمان زنان برازجان اعلام کردند. هم‌چنین، زهرا عرب‌زاده فهرستی را از دانش‌آموزانی که داوطلب قبول عضویت سازمان زنان این شهرستان بودند، برای فرمان‌داری دشتستان ارسال کرد (ساکما، پیوست‌ها، سند ۱-۲).

فرمان‌دار دشتستان دعوت‌نامه دیگری نیز در چهل نسخه به گروهی از بانوان ارسال و از آن‌ها درخواست کرد تا برای اطلاع از مقررات و اساس‌نامه سازمان زنان، در جلسه مقدماتی تشکیل سازمان زنان برازجان که در ساعت چهار بعدازظهر ۱۳۴۸/۱۱/۱۹ در محل خانه سازمانی یک تشکیل می‌شود حضور به‌هم رسانند. این جلسه در زمان مقرر تشکیل شد و در نتیجه آن همه خانم‌های امضاکننده جلسه آمادگی خود را برای ثبت‌نام در سازمان زنان برازجان اعلام و قبول کردند که امضای این صورت‌جلسه ثبت‌نام تلقی شود. علاوه‌برآن، تقاضا کردند فوری از طرف فرمان‌داری به دعوت نماینده سازمان زنان ایران اقدام کنند و خواستار تشکیل رسمی سازمان زنان در برازجان شدند (همان).

بعد از این جلسه، مرعشی طی نامه‌ای به دبیرخانه مرکزی سازمان زنان ایران امور شهرستان‌ها آمادگی زنان برازجان را برای تکمیل و برگزاری انتخابات اعلام کرد. به‌دنبال این اعلام آمادگی و پیش از مشخص شدن زمان انتخابات، در اسفند ۱۳۴۸ و فروردین ۱۳۴۹، مرعشی چندین مرتبه برای قاضی‌زاده (نماینده سازمان زنان برازجان تا قبل از انتخابات) چندین نسخه بولتن هفتگی سازمان زنان را ارسال و از ایشان درخواست کرد تا آن‌ها را برای مطالعه بین خانم‌های علاقه‌مند توزیع کنند (همان).

تأثیر فعالیت‌های سازمان‌یافته دولتی زنان ... (پروانه شاهرخ مقدم و دیگران) ۱۸۵

بعد از مشخص شدن زمان انتخابات، مرعشی دعوت‌نامه‌هایی برای بانوان عضو سازمان ارسال و از آن‌ها دعوت کرد تا در ساعت چهار بعدازظهر ۱۳۴۹/۱/۲۵ برای برگزاری انتخابات سازمان زنان برازجان، با حضور هوراسا شکوه، در سالن فرمانداری حضور یابند. این انتخابات برگزار شد و اعضای شورای شعبه تعیین شدند. هم‌چنین، پریدخت رهگذر، قاضی‌زاده، و کی‌بانو محمدیان به‌سبب دبیر سازمان زنان برازجان انتخاب شدند و فرمان‌دار دشتستان شرح‌حالی از آن سه نفر را، به‌همراه صورت‌جلسه، به دبیرخانه سازمان زنان ایران ارسال کرد (همان).

دو هفته بعد، دومین جلسه سازمان زنان برازجان در ساعت پنج بعدازظهر ۱۳۴۹/۲/۱۴ با حضور همه اعضای شورا در محل فرمانداری تشکیل شد و به‌منظور جلوگیری از وقفه در کارهای سازمان زنان برازجان تا تعیین دبیر از طرف سازمان مرکزی، کی‌بانو محمدیان به‌سبب دبیر انتخاب شد و بعدازآن، سرپرستان گروه‌های مختلف تعیین شدند (ساکما، پیوست‌ها، سند ۳).

در دومین جلسه رسمی سازمان زنان برازجان، که دوشنبه ششم مهر ۱۳۴۹ با حضور فرمان‌دار تشکیل شد، درخصوص انتخاب محلی، با عنوان «خانه زن»، صحبت شد و مقرر شد که سازمان جلسات خود را به‌طور موقت در یکی از مدارس برازجان تشکیل دهد تا درمورد اجاره مکانی مناسب اقدام شود. در این جلسه، فرمان‌دار نقش سازمان در ارتقای سطح فرهنگی زندگی بانوان شهرستان، همکاری با سایر ادارات، و حدود اختیارات آن را تشریح کرد (ساکما، سند ۱۲۵۷۹۷-۲۹۳).

دوشنبه بیست‌وهفتم مهر ۱۳۴۹ اعضای شورای شعبه به‌منظور تعیین کمیته مالی نیز تشکیل جلسه دادند. در این جلسه، کی‌بانو محمدیان، بتول گل‌باز، و قاضی‌زاده به عضویت کمیته مالی انتخاب شدند و زهرا عرب‌زاده نیز به‌سبب منشی سازمان درآمد. هم‌چنین، در این جلسه پریدخت رهگذر، دبیر سازمان، پیش‌نهادهایی را برای تشکیل مهدکودک و کلاس‌های شبانه دبیرستانی ارائه کرد که مقبول شورای شعبه واقع شد (همان).

در جلسه دوشنبه دوازدهم آبان‌ماه شورای شعبه سازمان زنان برازجان مقرر شد از شهرداری تقاضای رسمی تعیین مکان برای سازمان شود. علاوه‌برآن، تصمیم گرفته شد که به ثبت‌نام بانوان به‌منظور تشکیل کلاس خیاطی و گل‌دوزی اقدام شود (همان).

یکی از نخستین مشکلات سازمان زنان برازجان نداشتن مکان مناسب برای فعالیت بود که برای این مهم، پس از پی‌گیری‌های دبیر سازمان زنان برازجان، حمایت مالی سازمان

زنان ایران، مساعدت استان‌داری وقت استان ساحلی بنادر و جزایر خلیج فارس و دریای عمان (مقصودی)، فرمان‌داری دشتستان، و همکاری و هم‌یاری شهرداری برازجان در تاریخ ۱۳۵۰/۶/۷ دو نسخه کروکی زمین به‌منظور ساختمان خانه زن در شهر برازجان از طرف فرمان‌دار وقت دشتستان (سیدمحمدرضا علوی) برای فرمان‌دار کل بوشهر ارسال شد و بدین ترتیب مشکل مکان برای احداث ساختمان سازمان زنان برازجان رفع شد (همان).

در روزهای آخر سال ۱۳۴۹، پروین عابدی به‌نماینده‌گی و به‌عنوان راه‌نمای دبیرخانه سازمان زنان ایران برای سرکشی و رسیدگی به امور مربوط به سازمان زنان برازجان عازم این شهرستان شد. به همین دلیل، شورای سازمان زنان برازجان در ۱۳۴۹/۱۲/۲۲ با دعوت از علوی، فرمان‌دار، و عده‌ای از رؤسای ادارات دولتی جلسه‌ای در محل سالن اجتماعات دبیرستان فرخی برازجان تشکیل داد. در این جلسه، پریدخت رهگذر، دبیر سازمان زنان برازجان، گزارشی را از وظایف، اقدامات، و برنامه‌های آینده سازمان زنان برازجان ازجمله دایرکردن کلاس‌های آش‌پزی ارائه کرد. در انتهای جلسه نیز پروین عابدی مطالبی را درباره وظایف سازمان زنان ایران و نقش مؤثر آن در مبارزه با بی‌سوادی طبقه زنان در جهت ارتقای سطح فرهنگی آن‌ها بیان کرد. جلسه مزبور با اعطای حکم دبیری پریدخت رهگذر توسط فرمان‌دار به‌پایان رسید (همان).

اکثر اعضای سازمان زنان برازجان، بانوان فعال در فعالیت‌ها و بخش‌های اجتماعی، اعضای هیئت مؤسس یا مربیان جمعیت شیروخورشید سرخ، دبیر یا عضو شورای عالی زنان، آموزگاران دبستان‌ها و دبیرستان‌های دخترانه، اعضای شورای کمیته ملی پیکار با بی‌سوادی، عضو شورای خدمات اجتماعی زنان فرمان‌داری برازجان، نماینده کمیته مددکاری زنان روستایی وابسته به حزب ایران نوین، و آموزگار پیکار با بی‌سوادی در تعلیم بزرگسالان و زنان شاغل بودند. آن‌ها عموماً از سواد و دانش برخوردار بودند و مدرک سیکل یا دیپلم طبیعی داشتند (هفته ۱۳۹۹).

پریدخت رهگذر تا سال ۱۳۵۴ در سمت دبیر سازمان زنان برازجان باقی ماند. بعدازآن، عزت مؤتمن از اواخر سال ۱۳۵۴ تا آبان سال ۱۳۵۶ سرپرستی سازمان زنان آن‌جا را عهده‌دار بود. با برگزاری انتخابات سازمان زنان برازجان، در روز دوشنبه ۱۳۵۶/۸/۲۲ در دفتر فرمان‌داری، بهجت مؤتمن بیش‌ترین آرا را در این انتخابات کسب و مهناز افخمی طی ارسال حکمی وی را به‌سمت دبیر شعبة سازمان زنان برازجان منصوب کرد (ساکما، سند ۱۲۷۹۷۶-۲۹۳). وی تا زمان انحلال سازمان زنان برازجان در سال ۱۳۵۷ ش دبیر این سازمان بود.

۵. فعالیت‌های فرهنگی - اجتماعی سازمان زنان برازجان

بعد از مشخص شدن اعضای کمیسیون‌های مختلف، تعیین وظایف، و همچنین ایجاد ساختمان ثابت، سازمان زنان برازجان فعالیت‌های گوناگون خود از جمله فعالیت‌های فرهنگی را در سطح وسیع‌تری ادامه داد. به‌مرور، بانوان شرکت‌کننده در کلاس‌های سوادآموزی افزایش یافتند. تعداد کلاس‌های آموزش حرفه‌ای نیز بیش‌تر شد و کلاس‌های آشپزی و ماشین‌نویسی نیز به کلاس‌های موجود اضافه شد. علاوه‌برآن، با تکمیل و تجهیز امکانات سازمان زنان برازجان، مرکز رفاه این شعبه آغاز به فعالیت کرد و جای‌گزین خانه زن شد که شامل فقط یک اتاق بود. فعالیت‌های مرکز رفاه سازمان زنان برازجان، که مهم‌ترین رکن و واحد خدمات اجتماعی - فرهنگی این سازمان در دهه ۱۳۵۰ بود، با مدیریت اشرف نادرالاصل و در قالب مجموعه‌ای از فعالیت‌های منسجم و گسترده انجام می‌گرفت (مؤتمن ۱۳۹۹). خدمات این مرکز در چهار دسته واحد آموزش، واحد مهدکودک، واحد بهداشت و تنظیم خانواده، و واحد حقوقی و مشاوره خانواده انجام می‌گرفت (گزارش فعالیت‌های سازمان زنان ایران ۱۳۵۳-۱۳۵۴: ۶۴).

۱.۵ واحد آموزش

فعالیت‌های واحد آموزش شامل آموزش سواد و حرفه بود. آموزش سواد پدیدآوردن حداقل توانایی خواندن و نوشتن به‌منظور دستیابی به منابعی بود که می‌توانستند به بهبود سطح فرهنگی زندگی خانواده کمک کنند (گزارش فعالیت‌های سازمان زنان ایران ۱۳۵۳-۱۳۵۴: ۶۸). از آن‌جاکه افزایش سواد و دانش عمومی دختران لازم‌التعلیم باعث افزایش مشارکت فرهنگی - اجتماعی آن‌ها در جامعه می‌شد، سازمان زنان برازجان به‌منظور همکاری با برنامه‌های کمیته پیکار با بی‌سوادی و سپاهیان دانش، در جهت افزایش سطح فکری - فرهنگی زندگی زنان، زنان و دختران این شهرستان را به آموزش سواد و شرکت در کلاس‌های سوادآموزی تشویق می‌کرد (مؤتمن ۱۳۹۹).

کلاس‌های آموزش حرفه‌ای برگ برنده سازمان زنان بود و نقش این کلاس‌ها به‌گونه‌ای بود که نام آن‌ها با نام سازمان زنان یکی شده بود. هرچا سخن از سازمان زنان می‌آمد، به این کلاس‌ها اشاره می‌شد. سازمان به‌دلیل فراهم کردن امکانات شغلی و با امید به افزایش مهارت‌های زنان، اشتغال آنان، و کمک به سطح زندگی زنان نیازمند آموزش حرفه‌های

خاص مانند یادگیری زبان انگلیسی، خیاطی، بافندگی، گل‌سازی، آرایش‌گری، و ماشین‌نویسی را مورد توجه قرار داد. موفق‌ترین قسمت مرکز رفاه سازمان زنان برازجان نیز این قسمت بود. همه این کلاس‌ها مریبان مجرب داشتند و بعد از اتمام دوره این کلاس‌ها به شرکت‌کنندگان گواهی اتمام دوره داده می‌شد. این گواهی و مدرک باعث افزایش حضور فرهنگی - اجتماعی این زنان در جامعه، استخدام آن‌ها در کارگاه‌های تولیدی و اداره‌ها، یا ایجاد اشتغال خانگی و کسب درآمد در خانه می‌شد (مؤتمن ۱۴۰۰).

پروین عابدی در گزارش سفر خود در سال ۱۳۴۹ ش به برازجان برای دبیرخانه مرکزی سازمان زنان چنین می‌نویسد:

سازمان زنان ایران در شهرستان برازجان شعبه‌ای نسبتاً فعال دارد که با ۱۲۸ نفر عضو، تجدید انتخابات خود را در تاریخ ۱۳۴۹/۳/۱ به‌انجام رسانده است و در تاریخ ۱۹ - ۲۰ - ۲۱ / ۱۲ / ۱۳۴۹ مورد بازدید قرار گرفت. سه کلاس پیکار با بی‌سوادی و سه کلاس آموزش حرفه‌ای (خیاطی، عروسک‌سازی، گل‌سازی) با ۱۱۵ هنرآموز دارد (ساکما، سند ۰۸۹۱-۲۷۵).

فعال‌بودن سازمان زنان برازجان در زمینه سوادآموزی و آموزش حرفه‌های مختلف به زنان این شهرستان طبق گزارش مزبور نشان‌دهنده فراهم‌آوردن بستر مناسب برای فعالیت‌های فرهنگی زنان منطقه توسط سازمان زنان برازجان است. برگزاری این کلاس‌ها به‌مرور عامل اصلی رشد فرهنگ عمومی زنان منطقه شد.

۲.۵ واحد مهدکودک

دومین واحد خدماتی مهم مرکز رفاه سازمان زنان برازجان واحد مهدکودک بود که هدف از تأسیس آن نگهداری کودکان گروه سنی سه تا شش‌ساله از خانواده‌های کم‌درآمد و پسران به‌منظور کمک به اقتصاد این خانواده‌ها یا خانواده‌های بی‌سرپرست و هم‌چنین کودکان زنان خانه‌داری که در کلاس‌ها شرکت می‌کردند بود. در مهدکودک مرکز رفاه برازجان مریبان مهدکودک از کودکان خانواده‌های نیازمند نگهداری می‌کردند و یک وعده غذای گرم و هم‌چنین صبحانه و عصرانه نیز توسط آش‌پز مرکز رفاه برای آن‌ها آماده می‌شد (مؤتمن ۱۴۰۰). کودکان در این مرکز از امکانات آموزشی نیز برخوردار بودند و چند مربی کودک که هرروزه در مرکز حضور داشتند، در جهت پرورش قوای فکری و فرهنگی این

تأثیر فعالیت‌های سازمان‌یافته دولتی زنان ... (پروانه شاهرخ مقدم و دیگران) ۱۸۹

کودکان به آن‌ها نقاشی، آشنایی با حروف، و قصه‌گویی آموزش می‌دادند. از دیگر مزایای این مهدکودک بهره‌مندی از خدمات پزشکی بود. این کودکان از پرونده بهداشتی برخوردار بودند و سپاهیان بهداشت و پزشکان درمانگاه‌های بهداشتی و شیروخورشید آن‌ها را معاینه می‌کردند (دیری ۱۳۹۹).

۳.۵ واحد آموزش بهداشت و تنظیم خانواده

این واحد در زمینه بالابردن سطح آگاهی عمومی زنان درباره بهداشت فردی، بهداشت مادر و کودک، و اهمیت تنظیم ابعاد خانواده فعالیت می‌کرد (گزارش فعالیت‌های سازمان زنان ایران ۱۳۵۳-۱۳۵۴: ۶۸). سازمان زنان برازجان با همکاری اداره بهداشت و مراکز بهداشت و تنظیم خانواده، و سپاهیان بهداشت شهرستان دشتستان به زنان این شهرستان در زمینه آموزش بهداشت خدمات مشاوره‌ای می‌داد.

هم‌چنین، در این مرکز به بیمارانی که نیازمند مراجعه به مراکز درمانی بودند راهنمایی‌های لازم داده می‌شد. در زمینه تنظیم خانواده نیز مرکز رفاه سازمان زنان برازجان جلساتی (اغلب ماهانه) و در مناسبت‌های متعدد، از جمله هفته بهداشت و تنظیم خانواده، به منظور آموزش و افزایش آگاهی فرهنگی زنان این شهرستان در مورد هدف‌های این برنامه و هم‌چنین برنامه‌هایی در خصوص رعایت نکات بهداشتی در خانه‌داری، بچه‌داری، تنظیم خانواده (پیش‌گیری از بارداری ناخواسته)، و رعایت بهداشت عمومی در دوران حاملگی در محل سازمان زنان برازجان تشکیل می‌داد که از این نشست‌ها و سخنرانی‌ها استقبال خوبی می‌شد. این جلسات باعث افزایش آگاهی‌های فرهنگ عمومی زنان این منطقه در زمینه مسائل مربوط به بهداشت و رشد بی‌رویه جمعیت شد (هفته ۱۳۹۹).

۴.۵ واحد حقوقی و مشاوره خانواده

از مهم‌ترین وظایف سازمان زنان ایران آشنا کردن بانوان کشور به حقوق و تکالیف خود در قبال زندگی فردی، خانوادگی، اجتماعی، و هم‌چنین آگاه کردن آن‌ها از نقشی بود که می‌توانند در این زمینه داشته باشند. واحد حقوقی و مشاوره خانواده مراکز رفاه این سازمان وظیفه کمک و راهنمایی خانواده‌ها در ازدواج، روابط خانوادگی، تربیت کودکان، رسیدگی به شکایات در موارد حقوقی، یا ارائه جلسات آموزشی را برعهده گرفت (رنجبر عمرانی ۱۳۸۵: ۱۱۲).

سازمان زنان برازجان به منظور آگاه کردن زنان این شهرستان از حقوق، تکالیف قانونی، اجتماعی، و همچنین مساعدت در جهت حل اختلافات خانوادگی مشاوره‌های حقوقی و خانوادگی را به آن‌ها ارائه می‌داد. زنان برازجان هم از برنامه‌های آگاه‌سازی سازمان استقبال بسیار خوبی می‌کردند که از طریق ایراد سخن‌رانی درباره حقوقی بود که زنان به‌تازگی از طریق تصویب قوانین خاص در مجلس شورای ملی به آنان اعطا شده بود و این جلسات در افزایش آگاهی آنان از حقوق خود در زندگی خانوادگی و در انجام گرفتن امور فرهنگی-اجتماعی بسیار مؤثر بود (مؤتمن ۱۳۹۹).

۶. نقش سازمان زنان برازجان در توان‌مندسازی زنان در فعالیت‌های

سیاسی

با تأسیس حزب رستاخیز در سال ۱۳۵۳ش، رویکرد سازمان زنان ایران به مسائل سیاسی تغییر یافت و سازمان زنان وارد عرصه سیاست شد و به‌صورت یکی از اهرم‌های آن حزب درآمد. در دی‌ماه ۱۳۵۴، دبیرکل حزب رستاخیز پیش‌نهاد ایجاد کمیته‌ای با همکاری سازمان زنان برای نظارت بر فعالیت‌های زنان سراسر کشور را مطرح کرد. هم‌چنین، در اسفند ۱۳۵۶، هنگام برگزاری کنگره زنان، اشرف پهلوی در گزارش فعالیت‌های سازمان از همکاری بیشتر سازمان زنان با کانون‌های حزب رستاخیز سخن گفت. در همین زمان، تشکیل کانون‌های حزبی در برنامه‌های سازمان زنان گنجانده شد (احمدی خراسانی و اردلان ۱۳۸۲: ۵۰۳). مراکز رفاه و شعب سازمان نیز در سراسر ایران برای تشکیل کانون‌های حزب شرکت فعال کردند (عمرانی ۱۳۸۵: ۱۳۸).

سازمان زنان استان بوشهر، به منظور افزایش مشارکت سیاسی و اجتماعی زنان این استان، کانون‌های حزب رستاخیز را تشکیل داد و شروع به فعالیت کرد. تعداد این کانون‌ها در مراکز رفاه و شعب این سازمان در سال ۱۳۵۳-۱۳۵۴ش پنج کانون بود (گزارش فعالیت‌های سازمان زنان ایران ۱۳۵۳-۱۳۵۴: ۱۱۹). یکی از این پنج کانون متعلق به سازمان زنان برازجان بود (هفته ۱۳۹۹). در جلساتی که کانون حزب رستاخیز سازمان زنان برازجان برگزار می‌کرد، زنان شرکت‌کننده در این جلسات در مورد مسائل سیاسی موجود با مسئولان و اعضای کانون صحبت می‌کردند. هم‌چنین، کانون حزب رستاخیز سازمان زنان این زنان را به مشارکت سیاسی در جامعه، از طریق شرکت در انتخابات شورای شهر و رأی‌دادن، تشویق و ترغیب می‌کرد (مؤتمن ۱۴۰۰).

علاوه بر آن، سازمان زنان در زمینه فراهم کردن امکانات لازم برای تجهیز زنان، به‌منظور مشارکت سیاسی، کمیته‌هایی به نام «کمیته تجهیز زنان به‌منظور مشارکت سیاسی» برای استان‌های مختلف تشکیل داد. هدف کوتاه‌مدت این کمیته‌ها تشویق زنان به شرکت در انتخابات انجمن‌های دمکراتیک از طریق ایراد سخن‌رانی، تشکیل جلسات بحث و گفت‌وگو، و اجرای برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی بود. اعضای کمیته‌ها برنامه‌های درازمدت را نیز با توجه به احتیاجات استان مربوطه تهیه می‌کردند.

اولین جلسه کمیته تجهیز زنان به‌منظور شرکت زنان در فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی در استان بوشهر تشکیل شد که ریاست عالی این کمیته را استان‌دار وقت بوشهر به‌عهده داشت و با حضور طالقانی معاون پارلمانی وزارت آموزش و پرورش و مسئول کمیته تجهیز زنان برای مشارکت در فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی در استان بوشهر، ابراهیم مبارکی معاون استان‌داری، فرمان‌داری بندر بوشهر، مدیران کل، و معتمدان در محل حزب رستاخیز برگزار شد (ساکما، سند ۱۴۱۹۸۶-۲۹۳). براساس مذاکرات و گفت‌وگوهایی که انجام پذیرفت، قرار بر این شد که برنامه‌های این کمیته در فرمان‌داری، بخش‌داری‌ها، و سایر نقاط کوچک و بزرگ استان به‌وسیله فرمان‌داران، بخش‌داران، و کدخدایان اجرا شوند و گسترش پیدا کنند و برای تجهیز و مشارکت زنان استان بوشهر در فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی تلاش هرچه‌بیش‌تر انجام بگیرد و با تشکیل جلسات سخن‌رانی و گفت‌وشنود، زنان را به وظایف سیاسی و اجتماعی خود آگاه و آنان را به بینش سیاسی مجهز کنند (همان).

بعد از تشکیل این کمیته در شهرستان برازجان یک نسخه از صورت‌جلسه تشکیل کمیته به‌منظور اطلاع و اقدام لازم برای استان‌داری بوشهر و از طرف استان‌داری برای رئیس کمیته تجهیز زنان به‌منظور مشارکت در امور سیاسی و اجتماعی استان بوشهر ارسال شد (همان). در جلسات کمیته تجهیز زنان، بیش‌تر درمورد اهداف حزب رستاخیز، توجیه، و سیاست‌های هماهنگ‌سازی بین سازمان زنان ایران و حزب رستاخیز برنامه‌ریزی می‌شد. این امر نشان‌دهنده این است که حکومت پهلوی صرفاً زمینه فعالیت سیاسی زنان را در عرصه‌های هدایت‌شده دولتی و مورد تأیید خود فراهم می‌کرد.

۷. نتیجه‌گیری

فعالیت‌های سازمان‌یافته شورای عالی و بعداز آن سازمان زنان برازجان کاملاً هدایت‌شده و دولتی بودند. این فعالیت‌ها موجب پیشرفت و ارتقای جایگاه زنان شهرستان دشتستان شد و

برای ورود آنان (به مرکزیت برازجان) در عرصه‌های فرهنگی، سیاسی، اجتماعی، و اقتصادی کمک شایانی کرد. ایجاد و تأسیس کلاس‌های سوادآموزی و مهم‌تر از آن کلاس‌های آموزش حرفه‌های مختلف در این شهرستان به افزایش حضور فرهنگی، اجتماعی، و اقتصادی زنان برازجان منجر شد و ورود آنان را به بازار کار و اشتغال تسهیل کرد؛ به‌ویژه پس از تشکیل سازمان زنان، این سازمان به‌منظور اجرای سیاست‌های فرهنگی-اجتماعی مدنظر حکومت در سطح طبقات مختلف زنان منطقه بیش‌تر فعالیت‌های خود را در قالب فعالیت‌های فرهنگی ارائه می‌داد. بدین منظور، سازمان زنان برازجان در پی اولین هدف خود، که پیکار با بی‌سوادی با نگاه ویژه به افزایش توان‌مندسازی و ارتقای سطح فرهنگی زنان این شهرستان بود، در ابتدا با برگزاری کلاس‌های سوادآموزی و بعد از آن کلاس‌های آموزش حرفه‌های مختلف تأثیر اساسی و مؤثری در پیش‌برد جایگاه و نقش اجتماعی- فرهنگی زنان برازجان به‌جا گذاشت.

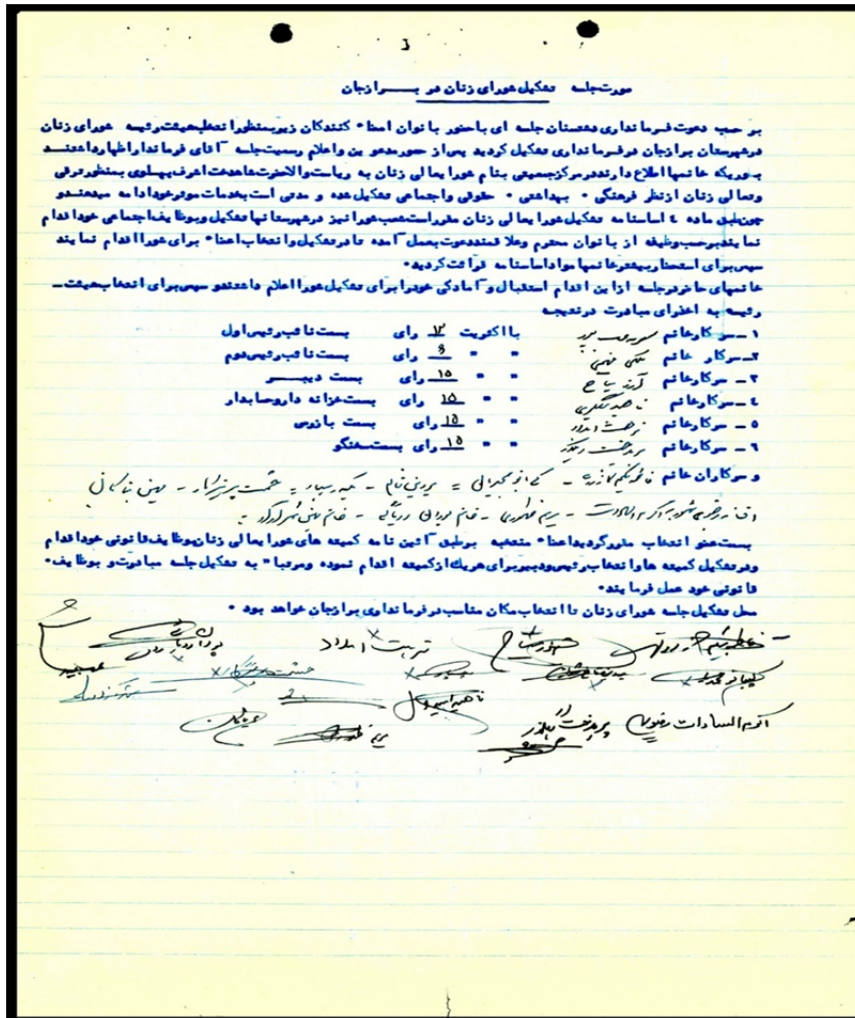
برگزاری این کلاس‌ها به‌مرور با استقبال خوب زنان این شهرستان مواجه شد. علاوه‌بر ایجاد اشتغال، مرکز رفاه سازمان زنان برازجان به زنان این شهرستان خدمات مشاوره‌ای، درمانی، حقوقی، و خانوادگی را ارائه می‌داد که همین خدمات به‌مرور باعث بالابردن سطح آگاهی فرهنگ عمومی زنان منطقه دربارهٔ بهداشت فردی، بهداشت مادر و کودک، اهمیت تنظیم ابعاد خانواده، راه‌نمایی خانواده‌ها در زمینهٔ ازدواج، روابط خانوادگی، تربیت کودکان، و رسیدگی به شکایات در موارد حقوقی شد.

پیوست‌ها

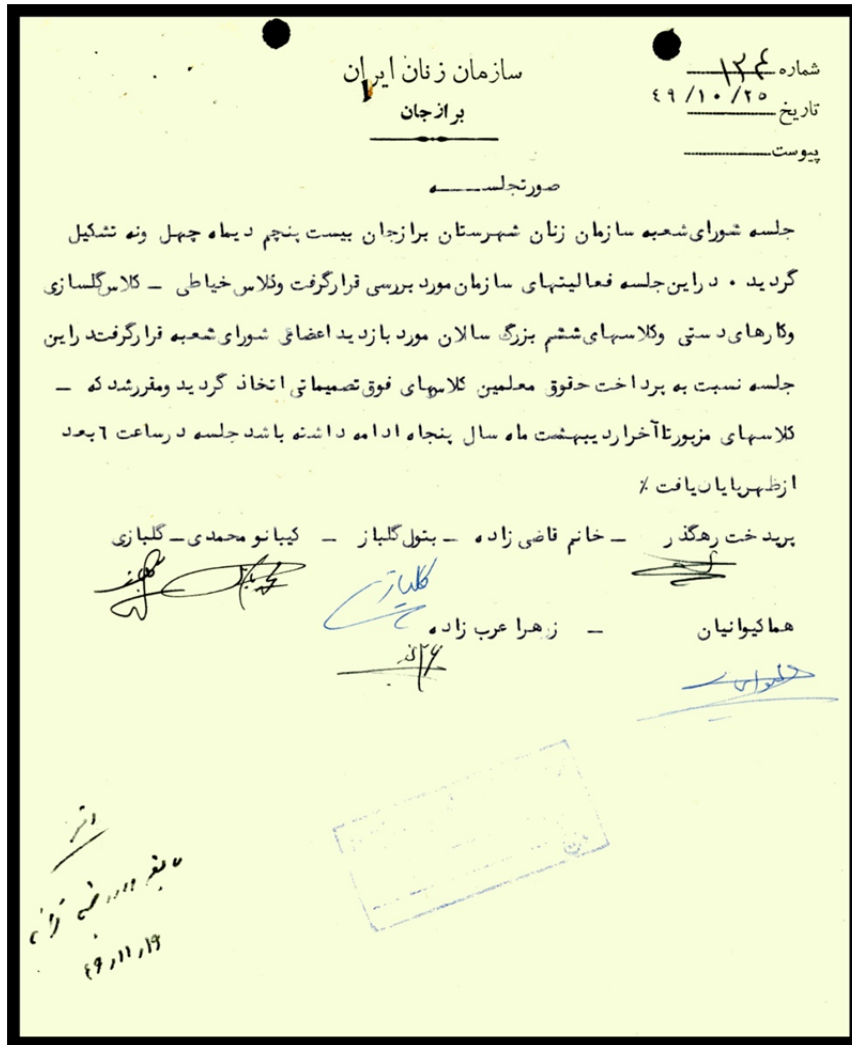
(اسامی بانوان که در زمام زنان حافظه شرکت کننده)

خانم محمدی	خانم موثقی	خانم حدادی
خانم غلامی	خانم عزت‌موتقی	خانم اهلدر
خانم قراقرزی	خانم کیوانیان	خانم سردوش
خانم بجلی	خانم سلطانی	خانم دانشمند
خانم تقی‌زاده	خانم همسک ادیبانی	خانم گردانا
خانم دشهری	خانم حمیده برزجانی	خانم کارزونی
خانم دشتوق	خانم بدیسی ریشی	خانم رضائی (شهرزادی)
خانم صابری	خانم رباب مصیحاچی	خانم توکلی (شهرزادی)
خانم ایران‌عباس‌نژاد	خانم عظیمیا	۴۷ نفر
خانم قاسم‌آبادی	خانم پیرحسین‌کار	
خانم صبیح‌لیلی	خانم تررافان	
خانم سعید زینب قاضی	خانم فردزانی	
خانم قاضی‌زاده	خانم آرزوی پور	
خانم یوسف‌لیلی	خانم همیری	
خانم پردیس مرادی	خانم نجفیان	
خانم آرزوی لیلی	خانم حاجینی	
خانم آتش‌قراز	خانم خواجه‌پور	
خانم نژادی	خانم دهسپار	
خانم سلیمان‌نژادی	خانم برزجانی	
	خانم آرزوی برزجانی	

سند ۱. اسامی بانوان داوطلب عضویت در سازمان زنان شهرستان دشتستان

سند ۳. برگزاری انتخابات به منظور تشکیل شورای عالی زنان در برازجان

سند ۴. تشکیل جلسه سازمان زنان برازجان در خصوص بررسی و بازدید از فعالیت کلاس های بزرگسالان

کتابنامه

آرچین، داوود و حبیب قاسمی (۱۳۸۹)، *تاریخ آموزش و پرورش دشتستان*، قم: موعود اسلام.
احمدی خراسانی، نوشین و پروین اردلان (۱۳۸۲)، *سناتور؛ فعالیت های مهرانگیز منوچهریان بر بستر مبارزات حقوق زنان*، تهران: توسعه.

تأثیر فعالیت‌های سازمان‌یافته دولتی زنان ... (پروانه شاهرخ مقدم و دیگران) ۱۹۷

- اساس‌نامه سازمان زنان ایران (۱۳۵۲)، تهران: سازمان زنان ایران.
- اساس‌نامه شورای عالی جمعیت‌های زنان ایران (بی‌تا)، تهران: شورای عالی زنان.
- افخمی، مهناز (۱۳۷۶)، «انقلاب مسالمت‌آمیز: مروری بر فعالیت‌ها و دستاوردهای سازمان زنان ایران (۱۳۴۳-۱۳۵۷)»، *ایران‌نامه*، س ۱۵، ش ۵۹.
- افخمی، مهناز (۱۳۸۲)، *جامعه، دولت، و جنبش زنان ایران ۱۳۴۲-۱۳۵۷*، تهران: بنیاد مطالعات ایرانی.
- پورامیری، مینا (۱۳۹۸)، *بررسی عملکرد سازمان زنان استان کرمان با تکیه بر اسناد (۱۳۴۵-۱۳۵۷ ش)*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، کرمان: دانشگاه شهید باهنر.
- پیرنیا، منصوره (۱۳۷۴)، *سالار زنان، واشنگتن: بی‌نا*.
- ترابی، زهرا (۱۳۹۷)، *سازمان زنان کردستان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه الزهرا*.
- حافظیان، محمدحسین (۱۳۸۷)، «سازمان‌های زنان در ایران عصر پهلوی»، *فصل‌نامه مطالعات سیاسی، دوره ۱، ش ۲*.
- دیری، نازیلا (۱۳۹۹)، *بوشهر: آرشیو شخصی*.
- رنجبر عمرانی، حمیرا (۱۳۸۵)، *سازمان زنان ایران، تهران: مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران*.
- ساکما (سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران)، *سند ۰۸۹۱-۲۷۵؛ ۱۹۱۳-۲۷۵؛ ۱۲۵۷۹۷-۲۹۳؛ ۱۲۷۹۷۶-۲۹۳؛ ۱۴۱۹۸۶-۲۹۳؛ ۴۸۸۰۲-۲۹۳؛ ۴۹۸۴۱-۲۹۳؛ ۵۹۹۶۲-۲۹۳*.
- سال‌نامه اداره آموزش و پرورش شهرستان برازجان (۱۳۴۴)*، اداره آموزش و پرورش برازجان، شیراز: مظفری.
- ساناساریان، الیز (۱۳۸۴)، *جنبش حقوق زنان در ایران؛ طغیان، افول و سرکوب از ۱۲۸۰ تا انقلاب ۵۷*، ترجمه نوشین احمدی خراسانی، تهران: اختران.
- فتحی، مریم (۱۳۸۳)، *کانون بانوان، تهران: مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران*.
- کارنامه سازمان زنان ایران (۱۳۵۶)*، لس‌آنجلس: سازمان زنان ایران.
- گزارش فعالیت‌های سازمان زنان ایران (فروردین‌ماه تا اسفند ۱۳۵۳؛ فروردین‌ماه تا شهریورماه ۱۳۵۴)*، تهران: سازمان زنان ایران.
- گزارش هیئت مأمور بر مطالعه شورای عالی جمعیت‌های زنان ایران (خرداد ۱۳۴۵)*.
- ملکزاده، الهام و دیگران (۱۳۹۹)، «عملکرد سازمان زنان ایران: مطالعه موردی استان بوشهر (۱۳۴۵-۱۳۵۷ ش)»، *تاریخ‌نامه ایران بعد از اسلام*، س ۱۱، ش ۲۵.
- مؤتمن، بهجت (۱۳۹۹)، *بrazجان: آرشیو شخصی*.
- مؤتمن، عزت (۱۴۰۰)، *شیراز: آرشیو شخصی*.
- هفته، سیمین (۱۳۹۹)، *کالیفرنیا: آرشیو شخصی*.

